

Ennen ja nyt - Historian tietosanommat

Valokeilassa Vaasan tyttäret

2013-12-30 08:12:51 Terhi Katajamäki

Tegenborg Falkdalen, Karin: *Vasadöttrarna*. Historiska Media: Falun 2010. (316 s.)

Vasadöttrarna kuljettaa lukijan läpi kiehtovan vanhemman Vaasa-kauden. Jo nimestä voi päätellä, että teos keskittyy seuraamaan kuningas Kustaa Vaasan viittä tytärtä Katariinaa, Ceciliaa, Annaa, Sofiaa ja Elisabetia 1550-luvulta aina 1500-luvun loppuvuosille saakka. Ruotsalaisen aatehistorioitsija ja filosofian tohtori Tegenborg Falkdalenin kattava ja monin tavoin ansiokas esikoisteos on tervetullut lukukokemus kaikille naishistoriasta kiinnostuneille.

Aiheeseen perehtymättömän kannattaa ennen lukemista vilkaista kansilehteä, johon on painettu Vaasa-suvun sukupuu. Sen avulla on mahdollista hahmottaa keskeisimmät sukulaisuussuhteet, sillä tekstiä lukiessa voi tottumaton lukija olla pulassa. Vaikka kieli on sujuvaa ja osittain itseään toistavaa, olettaa kirjoittaja että teoksessa prinsessojen lisäksi esiintyvät henkilöt, kuten Mecklenburgin herttuat tai kuningatar Gunilla Bielke, ovat lukijalle entuudestaan tuttuja. Kirjan takakanteen on puolestaan liitetty kartta, joka kuvaa Eurooppaa Vaasa-prinsessojen aikakaudella. Tekstin tueksi tarkoitettu kartta osoittautuu hyödylliseksi myös enemmän historiaa lukeneelle. Tekstiä elävöittämään on lisäksi valittu kirjassa esiintyvien henkilöiden muotokuvia, kuvia 1500-luvun kirjeistä, kirjoista sekä Vaasa-suvun hallinnoimista linnoista.

Sisällysluettelo on ensin jaettu suurempiin kokonaisuuksiin, joissa prinsessoja tarkastellaan ensin Kustaa Vaasan, sitten Erik XIV:n, Juhana III:n ja lopuksi Sigismundin ja Kaarle IX:n aikakausilla. Jokainen edellä mainittu iso kokonaisuus sisältää pienempiä lukuja, joissa jokaisessa käsitellään yhtä prinsessaa ja teemaa. Tällainen jaottelu on hyvin selkeä, mutta ei välttämättä palvele lukukokemusta parhaalla mahdollisella tavalla. Luvut on otsikoitu hyvin tarkasti ja informatiivisesti, melkein pä käsikirjanomaisesti. Lukijalle mahdollisesti mielekkäämpi vaihtoehto olisi sisällyksen toisenlainen kronologinen järjestys, jossa prinsessojen elämää ja tapahtumia seurattaisiin rinnakkain, draamallisella otteella. Nykymuodossa sisarusuhteiden analyysi jää hataraksi, koska luvut on jaoteltu käsittelemään yhtä prinsessaa kerrallaan. Sisällyks ei myöskään tarjoa tilaa pohdinnalle prinsessojen yksilöllisistä eroista ja samankaltaisuuksista, joita tarkasteltaisiin nimenomaan perhesuhteiden kautta.

Kirjan alussa ilahduttavat erityisesti ensimmäiset luvut, jotka kuvaavat prinsessojen vanhempia kuningas Kustaa Vaasaa ja kuningatar Margareta Leijonhufvudia. Kustaa Vaasalla oli ensimmäisestä avioliitostaan Katarina av Sachsen-Lauenburgin kanssa yhteinen poika Erik, joka myöhemmin kruunattiin isänsä seuraajaksi, ja sai arvonimekseen Erik XIV. Toisesta avioliitostaan Margareta Leijonhufvudin kanssa Kustaa Vaasa sai neljä poikaa ja viisi tytärtä. Kolmas ja viimeinen liitto Katarina Stenbockin kanssa jäi lapsettomaksi. Erityisen paljon kiinnitetään huomiota

kuningatar Margaretan rooliin äitinä, vaimona ja kasvattajana. Kirjoittajan ansioiksi on ehdottomasti luettava kattava johdanto ja monipuolinen kuvaus siitä perheestä ja sukupiiristä, johon prinsessat syntyivät.

Kuningas Kustaa Vaasan henkilökuva piirtyy teoksessa monitahoisesti. Tekstissä korostetaan Kustaa Vaasan kirjeiden kuvauksia siitä, miten lapsia tuli ruokkia, miten hoitaa heitä sairauden yllättäessä, ja miten huolehtia kasvatuksesta. Nämä tulkinnat antavat monipuolisen kuvan kuninkaasta, joka on yleisesti totuttu näkemään temperamenttisena, karkeana ja kiivasluonteisena valtionpäänä. Teoksessa käsitellään myös kuuluisa välikohtaus Vadstenan linnassa, jossa prinsessa Cecilia oli vähällä menettää maineensa vietyään makuukammariinsa saksalaisen kreivin. Kuultuaan tapahtuneesta otti isä Kustaa Erik-poikansa puhutteluun ja torui tätä skandaalin huonosta hoidosta. Isän reaktio osoittaa sen, miten perheen miespuolisten jäsenten katsottiin olevan viime kädessä vastuussa prinsessojen kunniaa. Samassa yhteydessä on hyvä muistaa, miten aviottomat lapset ja jalkavaimot olivat sallittuja kuitenkin suvun miespuolisilla jäsenillä.

Mielenkiintoista luettavaa tarjoavat myös yksityiskohtaiset tulkinnat prinsessojen lapsuuden arjesta ja kasvatuksesta. Matkustelu ja vanhempien pitkäjaksoiset poissaolot näyttivät olleen prinsessoille arkipäivää. Valtakunnan sisäisiin matkoihin oli totuttava, vaikka lapset usein jätettiin naispuolisten sukulaisten ja hoitajien hoiviin. Kuningasparin vuoden 1540 matkalle Älvsborgiin lapset kuitenkin otettiin mukaan, ja ehkä majoittuminen heille vieraampaan linnaan kävi jonkinlaisesta pienestä seikkailusta. Kaksivuotiaan Anna-tyttären sairastuminen vuonna 1547 sai Kustaa Vaasan kirjoittamaan pojalleen Erikille ja huolehtimaan, että tyttö sai tarvittavan hoidon. Vaasa-prinsessat menettivät äitinsä vuonna 1551, mikä luonnollisesti tarkoitti sitä että kasvatusta osin siirtyi tyttärien naispuolisille sukulaisille, ainakin siksi aikaa kunnes Kustaa Vaasa uudelleenavioitui. Tegenborg Falkdalen onnistuu tuomaan prinsessojen lapsuusvuodet lähelle lukijaa. Samalla tarkennetaan kuvaa siitä, millaisissa oloissa ja millaisten ihmisten kanssa tyttäret kasvoivat.

Prinsessojen ylhäiseen elämään kuuluivat juhlien ja tapaamisten lisäksi myös viralliset vierailut. Prinsessoista Cecilia näyttää olleen sisaruksista tässäkin suhteessa kunnianhimoisin ja ehkä seikkailunhaluisinkin. Matka Englantiin neitsytkuningatar Elisabet I:n vieraaksi merkitsi prinsessalle yhtä elämän kohokohtaa ja toteutunutta unelmaa. Matkan alkuperäisenä tarkoituksena oli edistää Juhanan ja kuningattaren avioliittoneuvotteluja, jotka eivät kuitenkaan sujuneet toivotulla tavalla. Tätäkin enemmän kirjassa korostetaan prinsessan omaa henkilökohtaista halua ja tarvetta päästä Englantiin, ja ennen kaikkea myös esittäytymistä itse kuningattarelle. Esittäytymistä varten oli Cecilian hoviväen suunniteltava ennalta jokainen askel, maihinnoususta alkaen. Lisäksi henkilökohtaisilla omaisuudella, esineillä, vaatteilla ja muilla arvotavaroilla oli oman statuksen ja Vaasa-suvun nimen kohotuksen kannalta suuri merkitys. Tilaisuutta varten Cecilia joutui myös lainaamaan rahaa, kuten valitettavan usein myöhemminkin elämässään.

Sen lisäksi, että Vasadöttrarna kertoo prinsessoista, tarjotaan lukijoille myös laaja näkökulma silloisesta Ruotsin ulkopoliittisesta tilanteesta. Kustaa Vaasa oli ottanut johtaakseen maan, joka vallanvaihdoksen jälkeen kärsi virkamiespulasta. Ruotsi ei

vielä 1500-luvun alkuvuosikymmeninä ollut kansainvälisen politiikan suuria toimijoita, ja siksi Kustaa Vaasan yksi tärkeimmistä tehtävistä olikin turvata valtakuntansa jatkuvuus ja legitimitetti. Kuninkaalla oli paineita koota liittolaisia, mistä kertoo esimerkiksi se, minkälaisella tarmolla kuningas naitti esikoisensa Katarinan kreivi Edzard II:n kanssa. Liiton tarkoituksena oli lujittaa Ruotsin ja Osthildlandin (nykyisen Koillis-Saksan) suhteita Tanskaa vastaan. Avioliittoneuvottelut eivät kuitenkaan sujuneet parhaalla mahdollisella tavalla, ja sulhastakin saatiin odotella saapuvaksi Ruotsiin. Neuvoteltu avioliitto oli jo kariutumassa sulhasen taholta, kunnes pari viimein vihittiin. Kirjassa sivutaan useaan otteeseen myös Kustaa Vaasan aloittamaa uskonpuhdistusta, sillä myöhemmin Cecilian katolilaisuus ja toisaalta Elisabetin luterilaisuus heijastuivat kansainvälisiin suhteisiin Ruotsin ja Espanjan välillä. 1500-luvun loppuvuosikymmeninä saivat alkunsa Kustaa Vaasan kuoleman jälkeinen kruununperimysriita sekä erityisesti veljesten riidat uusista aluevaltauksista Baltiassa. Näissä poliittisissa valtakamppailuissa prinsessat ottivat sovittelijan roolit.

Tegenborg Falkdalen osoittaa, että vaikka prinsessoilla ei ollut lain turvaamia valtaoikeuksia päätöksenteossa, he elivät ja kasvoivat ympäristössä, jossa politiikka oli alati läsnä. Heidän oli mahdollista oppia miten muuttuvissa poliittisissa tilanteissa oli parasta toimia ja mitä asioita jättää tekemättä. Prinsessojen tärkein tehtävä oli mennä naimisiin, ja avioliittojen avulla luoda Ruotsille mahdollisimman otolliset suhteet naapurimaihin ja muualle Eurooppaan. Lisäksi prinsessojen odotettiin omilla toimillaan lisäävän sosiaalista statusta, mainetta ja Vaasa-suvun arvoa. Kirja tuo keskeisesti esille tyttäriltä odotettuja toimintatapoja: luoda ja ylläpitää Ruotsille hyödyllisiä alliansseja sekä toimia maansa lähettiläinä.

Teoksen perusteella voisi väittää, että prinsessoilla oli merkittävää epävirallista valtaa. Veljekset Erik ja Juhana pyysivät usein sisariltaan apua, toivoen, että nämä pystyisivät järjestämään tarvittavia kontakteja. Erityisesti jo naimisiin päässeiltä siskoilta odotettiin yllättävän paljon toimia perheen kunnian ja Ruotsin edun hyväksi. Tämä osoittaa ainakin sen, että siskoihin luotettiin ja heidän oletettiin pyyteettömästi ponnistelevan yhteisen edun nimessä. Tyttäret nähtiin perheelle ilmeisen arvokkaina, sillä isä Kustaa oli valmis maksamaan huomattaviakin summia korkealaatuisesta kasvatuksesta ja koulutuksesta. Tyttäret olivat kielitaitoisia, ja todistetusti ainakin prinsessa Elisabet kokosi itselleen mittavan kirjaston, johon kuului myös vieraskielistä kirjallisuutta.

Vaikka *Vasadöttrarna* kiitettävästi tarkasteleekin Ruotsin poliittista asemaa 1500-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, saattaa lukija jäädä kaipaamaan laajempaa tulkintaa siitä, millaisessa asemassa Vaasa-perhe nähtiin. Mitä ilmeisemmin prinsessoja ei ollut helppo naittaa. Voidaan myös kysyä, kuinka onnistuneet avioliitot olivat, sillä osa tyttäristä joutui nöyrytymään avioliittoihin varsin vaikutusvallattomien saksalaisten pikkuruhtinain kanssa. Vaasa-suvun nimi ei näin ollen yksin suonut tyttärille mainetta ja ensiarvoista kiinnostusta Euroopan avioliittomarkkinoilla.

Aiheen erinomainen hallinta on suoraan verrannollinen lähdemateriaaliin, joka esitellään kattavasti kirjan lopussa. Kirjailija tarjoaa tutkijalle valtavan kädenojennuksen eritellessään jokaisessa luvussa käytetyn lähdemateriaalin vielä erikseen. Kirja kokonaisuudessaan on työvoitto: Tegenborg Falkdalen on käynyt läpi

satoja sivuja säilyneitä kirjeitä, muistiinpanoja ja asiakirjoja. Tyttärien kirjoittamia kirjeitä on säilynyt vain muutamia kappaleita, joten Tegenborg Falkdalenin on pakko ollut turvautua veljesten kirjeisiin, joiden viitteistä on voinut päätellä mitä edellinen siskon kirjoittama kirje on pitänyt sisällään. Tätä taustaa vasten tuntuukin uskomattomalta, että näin yksityiskohtainen kuvaus Vaasa-prinsessojen elämästä on ollut ylipäätään mahdollinen. Teos onnistuu piirtämään lukijan mieleen välähdyksiä prinsessojen kiehtovasta elämästä, henkilökohtaisesta ja julkisesta. Kirjan luettuaan tuntee päässeensä hieman lähemmäs yli 500 vuoden takaista Vaasa-prinsessojen aikakautta.

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden maisteri, joka tekee väitöskirjaansa ”Kuningas Kustaa Vaasan tyttäret poliittisina toimijoina” Turun yliopiston Suomen historian oppiaineeseen.